

דבר הרהיבית

י"ד ע"י הרה"ג ר' יהושע נחמן שדי"א מרבני בית החוראה לענייני ריבית

גליון צ"ב

פרשת בא

נושא השבוע
שאלות בענייני ריבית
הלוח אומר למלוח
סודות בגלל ההלואה

דבר העורך

בפרשת השבוע פרשת 'בא' 'וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום וינצלו את מצרים:

מדויק ה'חתם סופר' בדרשות לשבת הגדול [דרוש י"א דף ר"ל, מהדורה חדשה חלק ד' עמוד צ"ב] למה כתוב, 'וה' נתן את חן העם שזה מרמז על האנשים הפשוטים, שדוקא הם היה זכו לנשיאות חן, ומתוך דבר נפלא, שהעם – היינו פשוטי העם פחדו שאולי חס וחלילה כשיקחו את הכסף וזהב של מצריים, יהיו להוטים על זה, וישכחו ח"ו מהקב"ה, ולכן החליטו פשוטי העם שילכו כל הזמן עם בצקם, [והיינו - שירי מצה ומרור]: כמו שכתוב וישא העם את בצקו ... משארתם צרת בשמלתם, ופירש רש"י משארתם שירי מצה ומרור: על שכמם: שאף על פי שבהמות הרבה הוליכו עמהם, מחבבים היו את המצוה:

ועל ידי שנטלו עמהם את שירי המצוות, על ידי זה זכו למה שכתוב בספר תהילים (ק"ה - ט) ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל, שלא נכשלו על ידי שלקחו את הכסף, ודבר זה היה כל כך חשוב אצל הקב"ה, ולכן בשכר זה זכו פשוטי העם שנתן להם הקב"ה נשיאות חן. [עיוין שם בחת"ם סופר באריכות] יש לנו ללמוד איך להזהר להשתמש עם הכסף שלנו על פי תורה ובס"ד נזכה על ידי זה לשמירה עליונה.

פסקי הלכות

שהלוח לא יאמר ריבית דברים [אפילו בלי שהמלוח יבקש ממנו]

ומצינו כמה דוגמאות לזה.

א. להקדים לו שלום [סעיף י"א]

שלא ילך הלוח במיוחד לביתו של המלוח, או למקומו של המלוח כדי להקדים לו שלום, אם לא היה רגיל עד עכשיו להקדים לו שלום. [והענין בזה, כדוגמת מה שנהוג בהרבה בתי כנסיות לביל שבת שלאחר התפילה ניגשים לרב בית הכנסת לברכו בברכת 'א גיט שבת' שזה עושים רק לאדם חשוב, אבל לשאר אנשים סתם, אם פוגשים אותם מברכים אותם א גיט שבת, ואם לא פוגשים אותם, אין טורחים להגיע למקום שלהם, לברכם בברכת א גיט שבת]. ולזה אמרו שאסור ללוח לילך להקדים שלום למלוח, אם לא היה רגיל קודם לכן. והיינו גם כן באופן זה שהולך במיוחד להקדים לו שלום, אבל סתם לומר לו יום טוב אם פוגשו [אם דרכו לומר בוקר טוב לכל אחד שהוא מכיר], אין בזה איסור.

ב. להודיע למלוח איזה הודעה שישמח לידע [סעיף י"ב]

דוגמא נוספת של ריבית דברים מבואר במשנה, שלא יאמר הלוח למלוח איזה הודעה משמחת שישמח לדעת, כגון להודיע לו שבא איש פלוני, שללא ההלואה, לא היה טורח ללכת למלוח להודיע לו ועכשיו בגלל ההלואה הולך ומודיע לו, יש בזה איסור.

ג. שהלוח לא ישבח את המלוח בדברים

היינו שהלוח יכול לבקש הלואה מהמלוח, ולומר לו כמה שצריך את ההלואה, וכמה יעזור לו אם יהיה לו עכשיו את ההלואה. אבל לא ישבח את המלוח במידות שלו, כגון לומר לו, כמה שהוא אדם טוב, וכמה הוא אדם שחושב על השני, וכמה הוא אחד שעוזר לשני, וכל שכן שלא יתחיל הלוח לברך אותו בברכות.

הפינה של הילדים

לוח שבגלל החלואה מנלה סודות למלוח.

'יעקב' ילד מכשר מאוד, והוא יודע כל מיני דברים, ואומר לחברים שלו את מה שיודע, ולדגמא הוא יודע איזה טיול יפיעו השנה, הוא אומר שיודע איזה פרסים יחלק המנהל על המבצע, וכלם רוצים להיות חברים שלו, שאומר להם מה שהוא יודע. יום אחד היה 'יעקב' נצרך לחלואה, ונגש לחבר ובקש ממנו שילוח לו 5 ש, אמר לו החבר, אבל תספר לי אתר כך מתי יהיה הטיול השנתי של הפתח, ו'יעקב' הסכים. יש לשאל האם יש בזה אסור ריבית מה שייעקב' אומר לו את הפסד.

תשובה

יש אסור שייעקב' יאמר לחבר שמלוח לו מתי יהיה הטיול, שכל דבר שהלוח עושה למלוח ומתנה את המלוח, [ולא היה רגיל בלי זה לעשות לו טובה זו] אסור משום ריבית, [ובצינור זה שאמר לו הלוח לפני החלואה שיאמר לו דבר זה, יכול להיות שזה אסור מדאורייתא]

מעשה בריבית

לגלות סוד למלוה בגלל ההלוואה

שאלה שנשאלה על ידי מעשה שהיה, 'אברהם' אחד מעסקני הקהילה, היה נצרך להלוואה עבור איזה דבר מצוה שהיה ברצונו לארגן, ניגש לאחד מאנשי הקהילה, וביקש ממנו הלוואה לכמה ימים [עד שיקבל בחזרה מאיזה אירגון את הכסף על הפעולה שעשה], והאברך הזה ענה לו שהוא מוכן לתת לו את ההלוואה.

אמר לו העסקן בגלל שאתה מוכן להלוות את הסכום כסף, לכן אומר לך לאיזה מטרה הנני נצרך הלוואה זו, וסיפר לו 'אני מארגן כך וכך'... ואני אומר לך, שאתה תדע, אבל תזהר שלא לספר לאף אחד מה שאמרתי לך, שבינתיים זה סוד, שאסור שאף אחד ידע מזה, ורק לך בגלל שנתת לי את ההלוואה, לכן אני אומר לך לאיזה מטרה אני הייתי צריך את הכסף. מיד נתעורר האברך שהסכים להלוות את הכסף, האם יכול להיות שהיה לו עכשיו איסור ריבית, שפלוני גילה לו סוד, [שהוא באמת נהנה לשמוע את התכנית שפלוני הולך לעשות], ויש לנו לברר ב' חלקים 1. אם באמת יש כאן איסור, 2. אם יתברר שיש כאן איסור מה יעשו עכשיו, האם בגלל זה לא יתן לו הלוואה, או שיכול ליתן לו הלוואה.

תשובה

[על פי ש"ע סימן ק"ס ס"ב]

ומכל מקום גם בענייננו אם הוא רגיל לומר לו לפעמים כל מיני סודות אין בזה איסור, אבל בצירור זה לא היה כן.
ג. אם אינו דבר נוסף יותר מן ההלוואה אין לאסור אלא שנראה להוסיף שזה דוקא באופן שהלוה מהנה את המלוה שלא מחמת ההלוואה, אלא עושה לו טובה בגלל ההלוואה, אבל אם הלוה בא לבקש הלוואה מחבירו, וכדי לשכנע את החבר שירצה לתת לו הלוואה על סכום גדול אומר לו את המטרה שלצורך זה צריך את ההלוואה, ועל ידי זה יהיה למלוה רצון להלוות לו, באופן זה נראה בודאי שאין בזה איסור, ואפילו אם המלוה גם נהנה ממה שנודע לו איזה סוד, אפילו הכי אין בזה איסור, שמכיון שאין זה דבר נוסף להלוואה אין בזה איסור.

א. איסור ריבית דברים - כגון לומר איזה דבר למלוה שיהנה מזה, מצינו שיש איסור ללוה לומר למלוה, דבר שיהנה מזה, והמקור הוא במשנה [ב"מ עה:], 'רבי שמעון אומר, יש ריבית דברים, לא יאמר לו, דע כי בא איש פלוני במקום פלוני' [ובתוס' י"ט, הם דברי הל"ה למלוה, ומירי שמבשרו בך]. פירוש, שהלוה רוצה להנות את המלוה על ידי שיודיע אותו מתי בא איש פלוני, מוכת, שאם יש הנאה למלוה במה שהלוה מודיע לו איזה הודעה, אף שאינו שוה כסף הודעה זו, אפילו הכי יש בזה איסור [דרבנן] משום ריבית דברים, שהלוה מהנה את המלוה במה שמודיע לו הודעה שיש לו הנאה מזה.

ב. אם רגיל לעשות לו טובה זו - מותר

העולה להלכה

אין ללוה לומר למלוה דבר שיהנה אותו, וכן אסור לו לגלות סוד למלוה, באופן שיגיע למלוה הנאה מזה.

אם רגיל לומר לו סודות, כגון בגלל שזה קרוב משפחה וכדומה, אין בזה איסור.

אם המטרה שלו זה רק כדי להגיע למצב שירצה לתת לו הלוואה, אין איסור אם על ידי זה נתגלה למלוה איזה סוד.

זהירות מללוות כסף בחשש איסור דרבנן

אצל כ"ק מרן מהר"א מבעלזא ז"ע

לקראת יום ט' שבט שנקבע ליום ההצלה של כ"ק מרן מהר"א מבעלזא ז"ע, אכתוב עובדא [שמעתי מהגה"ח ר' יצחק מרדכי לברון שליט"א, ששמעו מהרה"ח ר' יחזקאל בלומינפרוכט ז"ל, שהוא היה בעל המעשה], כידוע עבר מרן ז"ע את שנות המלחמה בקושי גדול, שמפני הדוחק ברחו ממקום אחד לשני, כדי להנצל מצצרני הרשעים הארורים ימ"ש, וכפי שמסופר היה מרן בעיר פרמישלן למשך תקופה, ולאחר מכן נתעורר שם פחד להשאר שם ברח מרן ז"ע משם [ביחד עם אחיו כ"ק מהר"ם מבילגוריא], כשעדיין בני משפחתו נשארו בפרמישלן.

סיפר, שהיה בתקופה לאחר שברח מרן מהעיר פרמישלן לבוכניא, ובני המשפחה עדיין נשארו בפרמישלן, קיבל מרן מכתב ששלחו אליו בני המשפחה, ובמכתב כתבו את מצבם הדחוק שם בפרמישלן, שממש אין להם לחם לאכול, ולכן ביקשו את עזרת מרן שידאג מרן שישלחו להם כסף עבור מחייתם, [הם עדיין היו בחיים אז ...], מרן שדאג עבור בני המשפחה, כשקיבל את המכתב, קרא לר' יחזקאל בלומינפרוכט, ואמר לו קיבלתי עכשיו מכתב לא כל כך טוב מפרמישלן, וכנראה אני צריך עכשיו להלוואה של כסף.

הציע ר' יחזקאל שהוא ילוה למרן סכום שצריך, [המטבע המקומי היה זלוט'ס, והציע למרן להלוות סכום כסף בזלוט'ס], אמר לו מרן, 'עכשיו זהו שעת מלחמה, והשער בודאי ישתנה, ראה נא לכתוב שטר הלוואה, שאפילו אם ישתנה השער יחזירו לך את ההלוואה, ולא יחזירו לך יותר', ולכן קרא מרן לאחיו ה'בילגורייא רב', וביקש ממנו שישדר שטר הלוואה שיהיה בדרך היתר, שאם יתייקר השער, יחזירו לפי מה שהיה שוה בשעת הלוואה, [כנראה חשש מרן ללוות זלוט'ס, עד שיהפך את החוב לדולר, שאף שזלוט'ס היה מטבע המקומי, ובעיקר בדין מותר ללוות מטבע המקומי, ואין לחוש שאולי יתייקר], אבל אולי לאחר המלחמה כבר לא יהיה שוה כלום וישלמו בדולר, ולכן רצה מרן שיכתבו שטר שהלוואה הוא לפי שער הדולר, היתר עשאו דמים [סי' קס"ב ס"א].